

Inleiding

Deze bundel heeft zijn oorsprong in het expertseminar over de rechtvaardiging van moraal dat op 14 oktober 2017 plaatsvond in Utrecht ter gelegenheid van mijn rol als eerste stipendiaat van het Thijmgenootschap.

Het was een geslaagd seminar met prikkelende lezingen, vruchtbare discussies en enthousiaste reacties van de vijftig deelnemers. Hoewel de vraag naar de rechtvaardiging van de westerse vrijheid, democratie en mensenrechten een relatief oude vraag is, blijkt deze kwestie dus nog steeds of opnieuw in de belangstelling te staan. Het is daarom misschien geen louter toeval dat het *Trouw*-essay 'Het kwaad is terug' van terrorisme-expert Beatrice de Graaf precies op de dag van het seminar werd gepubliceerd.¹ Niet alleen is het hedendaagse spreken over goed en kwaad 'losgezongen van God', aldus De Graaf, er is bovendien 'voor dit jargon geen plaats in beleid, bestuur en wetenschap'.² Vooral dit laatste is een opmerkelijk gegeven, aangezien de vraag naar de rechtvaardiging van de westerse moraal sinds de aanslagen in New York op 11 september 2001 steeds relevanter is geworden. In de woorden van Rudolph Giuliani, toenmalig burgemeester van New York:

Wij hebben het bij het juiste eind en zij zien het verkeerd. Zo simpel is het. Daarmee bedoel ik dat de Verenigde Staten en hun bondgenoten gelijk hebben over democratie, over religieuze, politieke en economische vrijheid. En de terroristen zitten fout, zijn zelfs kwaadaardig, in hun totale vernietiging van het leven vanuit een strijd tegen zogenaamde onrechtvaardigheden.³

Zestien jaar en vele aanslagen later begrijpen we deze emotie nog altijd heel goed. Tegelijk wordt ons steeds vaker ge-

vraagd ‘onze’ moraal te verdedigen. Maar kunnen we dat eigenlijk wel? Wat zien westerlingen dan zo goed of in ieder geval beter dan andersdenkenden? Als we echt vinden dat onze westerse vrijheid, democratie en mensenrechten superieur zijn, dan zullen we hardop moeten formuleren wat deze waarden zo superieur maakt. Maxim Februari zegt het treffend: ‘Zijn dat nog steeds de Europese, westerse mensenrechten met hun claim van universaliteit? Lang is het ons gelukt die claim te uiten zonder hem te bewijzen, maar zo vanzelfsprekend superieur zijn we niet meer en in de ideologische strijd zullen we iets moeten laten zien.’⁴

Hoewel de bijdragen in deze bundel op verschillende manieren op deze problematiek ingaan, is het nooit de bedoeling geweest hier een politiek debat over te voeren. Het gaat de auteurs om de filosofische discussie over de overtuigingen en onzekerheden die impliciet of expliciet een rol spelen in het publieke debat. Waarom zijn morele waarden zo moeilijk uit te leggen? Wat betekent het om morele overtuigingen te rechtvaardigen? En wat kan de filosofie hierover ophelderen?

In de nasleep van ‘9/11’ deed Giuliani een beroep op een bepaalde evidentie – natuurlijk is het vermoorden van onschuldige mensen verkeerd – maar tegelijk worden we in een bepaalde verlegenheid gebracht als ons wordt gevraagd om die ervaring uit te leggen. Meestal *hoeven* we ons ook helemaal niet te verdedigen, omdat velen ‘onze’ moraal als vanzelfsprekend aanvaarden. Maar achter die vanzelfsprekendheid ligt een nogal broos fundament; een diepe onzekerheid over hoe we onze morele overtuigingen kunnen rechtvaardigen en verdedigen. Tijdens het seminar namen de sprekers die morele onzekerheid onder de loep: Wat zijn morele uitspraken eigenlijk? Hoe kunnen we dit soort uitspraken verklaren of zelfs funderen? En waarom willen we dit eigenlijk?

De lezingen die tijdens het seminar zijn gehouden zijn in bewerkte vorm opgenomen in deze bundel. Wouter Kalf zoekt in zijn bijdrage een verklaring voor onze onzekere

overtuigingen vanuit de stelling dat er geen ultieme morele waarheid bestaat, en concludeert dat onze morele oordelen daarom als vergissingen moeten worden beschouwd. Michiel Meijer plaatst enkele kritische kanttekeningen bij deze theorie en stelt dat het dubbelzinnige subjectieve en objectieve karakter van morele uitspraken elke eenduidige verklaring van moraliteit problematisch maakt. Sem de Maagt betoogt vervolgens dat morele overtuigingen kunnen worden gerechtvaardigd door een fundament te construeren uit de noodzakelijke voorwaarden voor menselijk handelen. Rob Compaijen gaat in zijn bijdrage nader in op de vraag wat het standpunt van de ethische reflectie zou moeten zijn, en staat daarbij stil bij de spanning tussen het inwendige, spontane karakter van morele ervaringen en de zoektocht in de wijsgerige ethiek naar een uitwendig, extern standpunt om die ervaringen te onderzoeken en beoordelen. Hedwig Gaasterland benadrukt het kwetsbare en veranderlijke karakter van onze morele overtuigingen vanuit een Nietzscheaans perspectief en stelt dat we, in plaats van te zoeken naar een fundament voor onze waarden, beter onszelf aan een onderzoek kunnen onderwerpen. Julia Hermann vraagt zich tenslotte af of onze fundamentele morele overtuigingen überhaupt gefundeerd moeten worden en betoogt dat de vraag naar een rechtvaardiging in sommige gevallen overbodig en zinloos is.

Ik ben de auteurs dankbaar voor de levendige discussies en hun deskundige en toch toegankelijke bijdragen. Tenslotte bedank ik de Wijsgerige afdeling van het Thijmgenootschap, met name Rudi te Velde, voor de intellectuele en praktische ondersteuning.

Michiel Meijer, 25 oktober 2017

NOTEN

- 1 B. de Graaf, Het kwaad is terug, *Trouw* (bijlage Letter & Geest), 14 oktober 2017, 4-8.
- 2 De Graaf, Het kwaad, 6.
- 3 R. Giuliani, Giuliani addresses United Nations, *The New York Times*, 1 oktober 2001, online geraadpleegd: <http://www.nytimes.com/2001/10/01/nyregion/full-text-giuliani-addresses-united-nations.html>. Mijn vertaling.
- 4 M. Februari, Bewijs maar eens dat ‘onze’ waarden beter zijn, *NRC*, 13 juni 2017, online geraadpleegd: <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/06/13/bewijs-maar-eens-dat-onze-waarden-beter-zijn-11044505-a1562713>.